

EDİTÖRYAL / EDITORIAL

Planlamanın Yeşil Gündemi: İklim Değişikliği, Temiz Enerji, Çevreye Saygılı Bir Gelecek

 Ayda Eraydın,¹ Tunga Köroğlu²

¹Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama, Ankara

²Çankaya Belediyesi, Dış İlişkiler Müdürlüğü, Ankara

Son on yıl içinde deneyimlenen ekonomik, sosyal ve ekolojik sorunlar ve bunalımlar yeşil politikaların önemini bir kez daha vurgularken, bu konudaki uygulama arayışları yoğunlaştı. İçinde yaşadığımız COVID-19 dönemi ise yeşil politikaların önemini bir kez daha hatırlattı. Bu bağlamda çok sayıda çalışma yanı sıra uluslararası düzenlemelerin yeşil ekonomi, yeşil finansman ve benzeri pek çok yeni kavramı gündeme getirmesine, tüm söylemlere ve bunlara dayalı politikalara karşın alınan yol oldukça cılız kaldı. Türkiye’de ise bu yeni arayışlar kimi kez resmi belgelere yansırken, uygulamanın oldukça yetersiz kaldığı gözlemlendi.

Planlama Dergisi’nin bu sayısında, yeşil politikaların ne ölçüde uygulamada yansıma bulduğunu ve planlamada bu konuların ne ölçüde içselleştirildiğini KBAM 2020 Sempozyumunda sunulan özgün makalelerden oluşan bir seçki yardımıyla tartışmayı amaçlıyoruz. Bu giriş yazısında bu makalelerin özgün katkılarını tartışmadan önce planlamanın yeşil gündemine ilişkin şu sorular tartışılmaktadır: Neden yeşil gündem? Yeşil gündem başlığı altında hangi tartışmalar ön plana çıkıyor? Mevcut dinamikler yeşil gündem söylemi ile ne ölçüde örtüşüyor? Bu soruların ardından, bu yazıda farklı bakış açıları ile geliştirilen politikalar ve uygulamalar arasında sıkışan planlama, diğer bir deyişle planlamanın çıkmazı tartışılmakta ve farklı güdülerle desteklenen iklim değişikliği odaklı *yeşil gündem* planlama açısından kısaca irdelenmektedir.

Giriş: Ekonomik Kalkınma ve Büyümeden Yeşil Gündeme

1970’li yıllarda başlayan çevre odaklı tartışmalar günümüzde iklim değişikliği, deprem ve temiz enerji konularını içerecek

şekilde sürmektedir. Bu bağlamda çok sayıda çalışma yapılmış, stratejiler üretilmiş, politika belgeleri hazırlanmıştır. Bu politikaları uygulamak için farklı başlıklar altında yasalar çıkarılmış ve çeşitli uygulama araçları tanımlanmıştır. Özellikle 2015 Paris anlaşmasının ardından iklim değişikliği ve temiz enerji konuları tüm dünyada daha fazla tartışılır hale gelmiştir. Bugün bu tartışmaların çok daha kapsamlı hale geldiği ve neredeyse her tür politikanın “yeşillendiği” görülmektedir. Özellikle COVID-19 dönemi sonrasında yeşil gündemin tüm dünyada daha etkili olacağı uluslararası kuruluşlar tarafından gerçekleştirilen çalışmalar ve raporlardan anlaşılmaktadır. Planlama çevre konularına en duyarlı olan disiplinlerden biri olup, çevre ve sürdürülebilirlik konuları 1970’lerden bu yana planlamanın gündeminde. Ancak, gerçekleştirilen bilimsel çalışmaların ve bunların politika alanına yansımalarının bütünlüştürülüp planlama sistemi içinde içselleştirilebildiğini söylemek mümkün değildir. Bu durum mekansal planlamanın da yeni gelişmelere ayak uydurmasını ve bu çerçevede mevcut aksaklıkların üstesinden gelecek şekilde yapılanmasını gerektirmektedir. Ancak bugüne kadar yapılan çalışmaların bu konuda fazlaca bir ilerleme sağlamadığı ve çeşitli sorun alanlarının sürmekte olduğu görülmekte ve plancılara bu konuyu daha etkin bir şekilde irdelemesi gerekmektedir.

Neden Yeşil Gündem

Yeşil gündemin bir büyüme stratejisi olarak ortaya çıkmasındaki en önemli neden küresel krizle başetmeye çalışırken, ekonomik ve çevresel getirilerin sağlanmaya çalışılmasıdır (Agrawala vd., 2020). Ancak bu tartışma çok yeni değildir. 1970’lerin başında gelişen çevre ekonomisi yaklaşımı klasik

Geliş tarihi: 24.06.2021 Kabul tarihi: 29.06.2021

Online yayımlanma tarihi: 05.07.2021

İletişim: Ayda Eraydın

e-posta: ayda@metu.edu.tr

büyüme kuramında tanımlanan üretim faktörlerine ek olarak üretimin doğrudan doğal kaynak stokuna ve çevresel kaliteye bağlı olduğu yaklaşımını getirmiştir (Solow, 1974; Hallegatte vd., 2012). Bu yaklaşımda çevre, büyüme için doğrudan ihtiyaç duyulan “doğal sermaye” haline gelmekte ve çevre yönetimi de fiziksel sermayeye yapılan yatırımla karşılaştırılabilir; üretken bir yatırım olarak ele alınmaktadır. Hallegatte ve arkadaşlarına (2012) göre çevreyi yönetmedeki bir başarısızlık, çıktı üzerinde doğrudan etkilerle birlikte doğal sermayenin değer kaybetmesine ve yok olmasına neden olabilir. Doğanın bu tür ele alınışı çevresel yıkımı önlemek için kapı aralasa bile tek başına sağlamamakta (O’Connor ve Spash, 1999) ve yeni bir bakış açısını gerektirmektedir.

Nitekim, ekonomik büyümenin tanımı ve bileşenleri, 1992 Rio Sözleşmesinde kalkınmanın sürdürülebilir olması için sosyal, ekonomik ve çevresel bileşenleri arasında dengelenmesi gerektiğine ilişkin yapılan vurgu ile yön değiştirmiştir. 2008 finansal krizi sonrasındaki toparlanma döneminde ise geçmişteki çok da etkili olmayan politikaların sorgulandığı ve yapısal reformların gerekliliği tartışılmıştır. 2020–21 ekonomik ve pandemi krizi, ekonomik reformlar yanı sıra sosyal reformların gerekli olduğunu ve mevcut üretim ve tüketim dengelerinin kırılganlığını ve iklim değişikliği ile ortaya çıkan çevresel ve ekolojik sorunların önemini daha da fazla göstermiştir. Bu bağlamda yeşil gündem ekonomik büyüme ve çevresel sürdürülebilirlik arasında uyumlulaştırmaya odaklanmakta (Hammer vd., 2011) ve büyüme süreçlerini yavaşlatmadan kaynak açısından daha temiz, verimli ve daha esnek hale getirmenin mümkün olduğunu öne sürmektedir. Yeşil gündem bu arayışın ve günümüzde değişen ekonomik, sosyal ve çevresel dinamiklerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Yeşil gündemin öne çıkmasının önemli dayanakları ve yeşil gündemi nedenleyen başlıklar kısaca şöyle özetlenebilir.

Giderek Artan Sorunlar ve Rekor Göstergeler

İklim değişikliği ve fosil kaynakların tüketimi ve artan çevresel kaygıların tüm dünyanın yeni gündemini oluşturmasında mevcut durumun önemli bir payı bulunmaktadır. 2019 yılı bu güne kadar kaydedilen en sıcak ikinci yıl olurken, atmosfere salınan karbon dioksit ve diğer sera etkisi yaratan gazların salınımı ise 2019 yılında rekor seviyeye ulaşmıştır. 2020 yılında sera gazlarının yüzde 6 düştüğü görülmekle birlikte, bu düşüş COVID-19 salgının geçici etkisi nedeniyle gerçekleşmiştir (UN, 2021). Bu nedenle, COVID-19 sonrası ekonomilerini yeniden yapılandırmaya çalışan ülkeler için yeni çıkış yolları aranırken Birleşmiş Milletler “*Temiz, sağlıklı ve değişen koşullara daha dayanaklı ve uyum sağlayan sürdürülebilir ekonomi politikaları*”nın gerekli olduğunun altını çizmekte ve şu konu başlıklarının geleceğin ekonomilerini kurmada ön plana çıkacağı belirtmektedir: Yeşil Dönüşüm: Ekonominin

bütününde karbon kullanımının azaltılmasının hızlandırılması, Yeşil İşler: Sürdürülebilir ve kapsayıcı büyüme için yeşil işlerin yaratılması, Yeşil ekonomi: Hem toplumları hem de kişileri dışarıda bırakmayan daha eşitlikçi ve değişen koşullara uyum gösteren bir ekonomik yapı, Kirletenlerin ödediği bir düzen ve İklim riskleri ile yüzleşen ve işbirliği içinde karşı koyabilmeyi sağlayan bir yaklaşım.

Benzer şekilde Avrupa Birliği (AB) 2019 yılının Kasım ayında iklim değişikliğiyle mücadele, sera gazı emisyonlarının azaltılması, yenilenebilir enerji kullanımı gibi başlıklar başta olmak üzere çevresel ve sosyal sürdürülebilirlik konularını kapsayan ve bu konularda atılacak adımları belirleyen yeni bir paketi gündeme getirmiştir: Avrupa Yeşil Mutabakatı (European Green Deal). Yeşil Mutabakat, AB'nin 2050'ye kadar net sera gazı emisyonlarının sıfırlanması, ekonomik büyümenin kaynak kullanımına bağlılığının sona ermesi ve kimsenin ve hiçbir bölgenin geride bırakılmaması temel hedeflerini içeren yeni büyüme stratejisidir. Tanımlanan hedefler kapsamında bu büyüme stratejisi temiz, uygun maliyetli ve güvenli enerji sağlamak amaçlamaktadır. Her sektörde enerji kullanımını azaltmak ve akıllı çözümlerin kullanılmasını desteklemek, adil, sağlıklı ve çevre dostu bir gıda sistemi tasarlamak, ekosistemleri ve biyoçeşitliliği korumak ve iyileştirmek bu stratejinin ana bileşenleri olurken, toksik içermeyen bir çevre için sıfır kirlilik hedefi ortaya konmaktadır.¹

Yeni Büyüme Paradigması Arayışı

Son yıllardaki gelişmeler uzun erimli ve sürdürülebilir büyüme konusunun yeniden gündeme gelmesini nedenlerken, yeni bir paradigma tanımlama açısından bir fırsat penceresi oluşturdu. Büyüme ile sağlanan getirilerin eşitsiz dağılımı hem sosyal hem de ekolojik açıdan olumsuz sonuçları ortaya çıkarırken, mevcut büyüme modellerinin uzun dönemde ekonomik gönenç sağlayıp sağlayamayacağı da tartışmaya açıldı. Yeni bir ekonomik paradigma arayışının odak noktasını daha da önce değinildiği gibi bir yandan çevresel ve ekolojik yıpranmalarının azaltılması ve doğal kaynakların korunması, öte yandan mevcut ekonomik modelin gözden geçirilmesi oluşturmaktadır. Bu çerçevede Avrupa Birliğinin 2019–2024 için hazırladığı ekonomik toparlanma planında daha yeşil, daha sayısal (digital) ve değişen koşullara dayanaklı ve uyum sağlayan bir Avrupa yaratmak hedeflerinin altı çizilmektedir (EU, 2019).

Uluslararası kuruluşlar dışında yapılan akademik çalışmaların bir bölümünde de ekonomik büyümenin bu kapsamda irdelendiği görülmektedir. Büyümenin koşulsuz gerekliliğinin sorgulandığı ve bazı koşullarda büyümeyi önceleyen değil, yaşam kalitesini öne çıkaran bazı modeller geliştirilmesi gerekliliği üzerine tartışmalar ortaya çıkmaktadır. Özellikle son yıllardaki değişen koşullardan olumsuz etkilenen kentler üzerine geli-

¹ bkz. <http://yesildusunce.org/dl/uploads/yesilavrupamutabakati.pdf>.

şen yazın akıllı küçülme² (Hollander, 2009; Hollander ve Nemeth, 2011), doğru ölçeklendirme³ (Hollander, 2011; Schilling ve Logan, 2008) veya büyümeme⁴ (Schindler, 2016) diye adlandırılabilir politikaların da bazı koşullarda daha gerçekçi olabileceğini tartışmaktadır. Bu tartışmaların planlama alanına olacak yansımalarının planlamada yerleşik bakış açılarının irdelenmesine katkı sağlayacağı açıktır.

Ekonominin Toparlanması İçin Yeşil Politikalar: Mali Politikaların Yeşillenmesi

Yeşil gündem ortaya çıkışında sadece çevresel ve ekolojik sorunlar önem kazanmamaktadır. Mevcut ekonomik sorunların üstesinden gelinmesi açısından da yeşil gündem öne çıkmaktadır. IMF'in Toparlanma için Yeşil Gündem (Greening the Recovery) raporunda ekonomik sıkıntılara işaret edilmekte ve özellikle COVID-19 sonrasında ekonomik bunalımın da üstesinden gelmeyi sağlayacak yeni mali politikalara işaret edilmektedir. Raporda özellikle iklim krizi ön plana çıkmakta ve mali politika yapıcılarının mevcut bunalıma karşı "yeşil yanıtlar" verilmesi gerektiği belirtilmektedir. Bu bağlamda, gelecek ekonomik bunalımların önlenmesi için kamu yardımlarının ve önlemlerin daha fazla olması gerektiği üzerinde durulmaktadır (Georgieva, 2021).

Toparlanma için Yeşil Gündem raporunda her ne kadar COVID-19 döneminde karbon salınımlarında kısıtlı bir düşüş olsa da bu durumun geçişi olduğu, sorunun çözümü için emisyonların bedelinin yükseltilmesi gereği ifade edilmektedir. Verilen rakamlar çok çarpıcıdır. Küresel ısınmanın 2 derecenin altında olabilmesi için şu anda ton başına 2 dolar olan karbon fiyatının 2030 yılında 75 dolara çıkması gerektiğinin altı çizilmektedir. Ekonomik ve sağlık konularındaki sorunlara karşı oluşturulacak politikaların sadece ekonomi üzerinde değil iklim ve emisyonların miktarı konusunda da belirleyici olacağını öne süren rapor uygulanacak vergilendirmenin kirlenmeye ve temiz sektörler arasındaki farklılaşması gerektiğinin altını çizmektedir. Mali politikaların da "yeşil ekonomi" için önemli olduğu bu nedenle hem toplam talebi artıran hem de istihdamı destekleyen yeşil önlemlerin alınması zorunlu olduğu ve bu nedenle kamunun yeşil politikalara destek verilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Karbon vergileri vasıtasıyla ekonomik toparlanmanın mali ayağını da güçlendirmenin mümkün olabileceğini öne süren bu çalışma, COVID-19 döneminde kamunun artan destekleri ile ekonomilerde yaşanan olumsuzlukların önüne geçilmeye çalışıldığı ve bunun kamu harcamalarını artırırken, yeşil ekonomiye aktarılması gereken kaynakları olumsuz etkileyebileceği ifade edilmektedir.

Bu tartışmalara karşın pek çok çalışma COVID-19 sonrası dönemin dayanıklı ve sürdürülebilir bir ekonomik yapı için bir

fırsat sunduğunu da belirtmektedir. Özellikle 2020–2021'de yaşanan sıkıntılı dönemin ardından dünya ekonomisinin bir toparlanma dönemine gireceği ve bu dönemin krizlere daha dayanıklı, sürdürülebilir ve kapsayıcı bir büyüme süreci başlatmak için olanaklar sunacağına altı çizilmektedir. Batı yazında bu yeni büyüme süreci "Arkayı sağlam inşa etmek" (Building Back Better) diye tanımlamakta ve kişilerin ve kurumların olası bunalımlardan etkilenme riskini azaltacak politikaların geliştirilmesine yol açabileceği öne sürülmektedir. Oldukça iyimser bu görüşü destekleyen bazı gelişmeler de vardır ve çeşitli çalışmalarında öne çıkan konu başlıkları aşağıda sıralanmaktadır.

Yeşil Gündemi Destekleyen Gelişmeler

Yeni Teknolojiler

Teknolojik gelişmeler karbon salınımı olmadan üretimin artırılmasını olanaklı kılarken, geçmişte olduğu gibi iklim değişikliğine dayalı politika ve önlemlere büyüme/istihdam açısından itirazların azaldığı görülmektedir. Yeni teknolojiler yardımıyla artık karbon bazlı olmayan bir büyümenin mümkün olabileceği düşünülmektedir.

Ancak, Çevre vergilerinin getirilmesine rağmen, Acemoğlu vd. (2012; 2016) göre kahverengi sektördeki firmaların zaman içinde daha da üretken olmaya ve daha da büyük bir pazar payı elde etmeye devam edebileceğini göstermektedir. Yeşil teknolojilerin özel olarak desteklenmediği durumlarda sanayinin daha kirlenmeye yol açabileceği ve kahverengi ve yeşil mallar arasındaki verimlilik farkının büyümesine yol açabileceği öne sürülmektedir. Aradaki farkı kapatmak için ek bir politika aracına -yeşil Ar-Ge için bir sübvansiyon- ihtiyaç olduğu, buna ek olarak kirliliğin vergilendirilmesi de dönüşümü hızlandırırken yeni ürünlerde yeniliği teşvik edebileceği tartışılmaktadır (Hart, 2004; Ricci, 2007).

Temiz ve Yenilenebilir Enerji

Temiz enerji konusu iklim değişikliği çerçevesinde önem kazanırken Ekim 2020'deki çalışmasında Uluslararası Enerji Ajansı, temiz enerjinin öneminin altını çizmekte ve yenilenebilir enerjilerin fosil yakıtlardan çok daha ucuz olduğunun ve yeni enerji santralleri kurmak yerine temiz enerjilere yönelmenin önemini vurgulamıştır (Rowlatt, 2021). 2021 Kasım ayında Glasgow'da düzenlenecek olan iklim değişikliği konferansında bu konuların altını çizilmesi ve 2015 Paris konferansında verilen sözlerin ve hedeflerin ne ölçüde gerçekleştirildiğinin irdelenmesi beklenmektedir.

Enerji dönüşümü ile ilgili ve enerji dönüşümünü zorlayacak düzenlemelerden biri de Avrupa Yeşil Mutabakatı çerçevesinde

² smart decline.

³ right-sizing.

⁴ de-growth.

de gündeme gelen sınırdaki karbon eşitleme vergisi uygulaması olacaktır. Bu düzenlemenin karbon bazlı enerji kaynaklarının kullanımını sınırlandırmakta önemli olacağı ve mevcut rekabet koşullarını değiştireceği öngörülmektedir. Avrupa firmalarının iklim değişikliğini önleme hedefleri çerçevesinde daha yüksek bir maliyetle çalışırken, bu durumun onların rekabet gücünü ortadan kaldırmaması için Avrupa pazarına giren malların karbon ayak izini dikkate alarak bir ek ithalat vergisi koyacakları anlaşılmaktadır. Bu düzenlemelerin Türkiye de dahil olmak üzere Avrupa Birliği dışındaki ülkelerin, dışatımlarında etkili olacağı tartışılmaktadır. İktisatçılar bu nedenle bir an önce Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın koşullarının sağlanması için çalışmaların başlatılmasını önermektedirler (Aydın-Düzgıt vd., 2021).

Yeşil Toparlanmanın Artan İstihdam Getirme Kapasitesi

Tarım topraklarının korunmasından yeniden ormanlaştırmaya, altyapının iklim şokları dikkate alınarak yenilenmesinden enerji tasarrufu odaklı bina yapımına, inşaat malzemesi, tekstil gibi geleneksel alanlarda biyo ve nano teknoloji kullanılması ile ortaya çıkacak yenilenmenin yeni istihdam alanları yaratacağı pek çok çalışmada dile getirilmektedir. Yeşil gündem bazı iş kollarında ve meslek alanlarında daralmalara neden olurken, yeni bazı iş kollarındaki gelişmelerin bu daralmaları önleyebileceği ve kamu desteklerinin olması durumunda istihdam artışlarına yol açabileceği yine iyimser görüş olarak sunulmaktadır.

Yeşil Toparlanma Gündeminin Getirdiği Yeni Düzenlemeler ve Mekanizmalar

Avrupa Birliği, Yeşil Mutabakat kapsamında hedeflenen dönüşümün gerçekleştirilmesi sürecinde yol gösterici nitelikte olması ve araç görevi üstlenebilmesi için bazı plan ve mekanizmalar da kurgulamaktadır. Bunlar; Avrupa Yeşil Mutabakatı Yatırım Planı, süreçten sosyoekonomik olarak zarar görme riski bulunan bölge ve toplulukların olumsuz etkilenmesinin önüne geçmek amacıyla kurgulanan Adil Dönüşüm Mekanizması ve Avrupa'nın 2050'de iklim-nötr olması hedefinin gerçekleştirilebilmesine engel olabilecek ulusal uygulama farklarını ortadan kaldırmayı hedefleyen Avrupa İklim Yasası gibi düzenlemeleri kapsamaktadır. Ayrıca, yeşil ve dijital dönüşüm ile endüstri ve KOBİ'lerin desteklenmesini hedefleyen Avrupa Endüstriyel Stratejisi ve sürdürülebilir üretim ve tüketim pratiklerinin Avrupa Birliği içinde benimsenmesini hedefleyen Döngüsel Ekonomi Eylem Planı sıralanabilir (Escarus, 2020). İzlenebileceği gibi yeşil gündem getirilen düzenlemelerle gelecek yıllardaki sosyal, ekonomik ve mekansal dinamikleri önemli ölçüde değiştirecektir.

Yeşil Gündemin Uygulamaya Aktarılmasındaki Sorunlar

Yukarıda değinilen düzenlemeler oldukça iddialı hedefler belirlemekte ve yeni bir bakış açısı ile politikalar belirlemeye ça-

lışmaktadır. Tüm bu söylemlere karşın hem iklim değişikliğini önlemek, temiz enerjiye dönüş yapmak ve deprem konusunda tutarlı bir politika çizmek, gerekli mekanizmaları kurgulamak ve bunları kapsayacak bir planlama sistemi oluşturarak uygulamaya yön vermek çok da kolay olamamaktadır. Ekonomik düzenin öncelikleri çoğu kez belirleyici olmaktadır. Özellikle kısıtlı kaynakları olan ülkelerde iklim ve diğer ekolojik kaygılar ikinci plana atılabilmektedir. Özellikle artan nüfus ve artan ihtiyaçlar kalkınma odaklı yaklaşımı desteklerken, yeşil gündemi oluşturan konuların bu süreci olumsuz etkileyeceği düşünülmektedir (Davoudi, 2009).

Mevcut yazın diğer kısıtlar ve sorun alanlarını şöyle sıralanmaktadır. İlk olarak karar vericilerin davranış biçimleri üzerinde durulmaktadır. Karar vericilerin uygulamaya yönelik isteksizlik ve çekinceleri üzerinde duran yazın sosyo-ekonomik özelliklerin ve yasal sistemin önemli olduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda karar verme süreçlerinin nitelikleri/güç ilişkileri ön plana çıkmaktadır. Karar vericiler sorumluluklarında olan iklim değişikliğine yönelik uygulamalarda kısa sürede sonuçlarını görebilecekleri önlemleri benimsemekte, çok uzun dönemde etkili olacak uygulamalara ise fazlaca ilgi duymamaktadırlar. Kısa dönemde görünür sonuçları olan politika ve uygulamalar karar vericiler tarafından yeğlenmekte ve mevcut karar verme süreçlerinde büyük değişim gerektiren kararlardan kaçınılmaktadır (Eraydın ve Gedikli, 2011). Sorunlar ortaya çıkmadan politika geliştirme ve plan hazırlama yerine sorun ortaya çıktıktan sonra nasıl davranılacağı ve nasıl tepki verileceği ön plana çıkmaktadır.

Doğal afetler ve iklim değişikliği ile baş etmek farklı konuları kesen bir paylaşım gerektirmektedir. Ancak farklı sektör ve alanların biraradalıklarını sağlayacak yasal çerçeve ve stratejilerin geliştirilmesinde sorumluluk kargaşası yaşanmaktadır. Bütünleştirilmiş bir strateji geliştirmek için çaba sarf edilse bile uygulamalarda bu tür stratejilerin uygulanması oldukça sorunludur. Bazı çevresel konularda ise çevresel politikalar ile iklim değişikliği politikaları çelişmektedir. Kurumsallaşmadaki kargaşa ise yine üzerinde durulan konulardan biridir. Genellikle ulusal düzeyde belirlenen politikaların yerel düzlemde uygulanmasını sağlayacak düzenlemeler ve kurumsallaşmalar görece olarak zayıftır. Çevre odaklı bakış açısı ulusal düzlemdeki yasal düzenlemeler ve politikalarla belirlenirken, bu kararların yereldeki uygulamalarının ve ulusal yerel kademelenmesi içindeki işbölümünün yeterince net tanımlanmadığı görülmektedir (Gedikli ve Balaban, 2018).

Kentler ve Yeşil Gündem

Yukarıdaki tartışmalar yeşil gündemi ekonomik, sosyal ve yönetsel açıdan irdelemektedirler. Ancak bu gündemin kentler ve bölgelerle ilgili önemli boyutları da bulunmaktadır. Kentlerin ekonomik büyüme ve sürdürülebilirliği bütünleştirmeye

yönelik politikalarını iki ana başlık altında incelemek mümkündür; etkileri hafifletme/azaltma ve uyum sağlama.

Yapılı çevrenin iklim değişikliği ve diğer nedenlerle ortaya çıkan çevresel sorunları hafifletme açısından iki önemi vardır: Enerji tüketimi ve dolayısıyla karbon salınımı ve kentsel mikroklimayı belirleyiciliği (Bourbia and Boucheriba, 2010; Hamin and Gurran, 2008). Bu çerçevede mevcut yazın kent formu, yapılaşma düzeyi ve bitki örtüsü üzerinde durmakta ve kentsel alanlarda yer alan faaliyetlerin özellikle kirlenici etkilerini tartışmaktadır. Ulaşım ve sanayi üretim biçimlerinin etkisi ve kent çeperindeki tarımsal faaliyetlerin yarattığı karbon emisyonları önemli konular olarak gündeme gelmektedir (Hammer vd., 2011). Öte yandan, kentlerdeki yol ağlarının düzenlenmesi, ısı adalarının oluşmasının önlenmesi (Kleerekoper vd., 2011) ve yapılı çevrenin enerji kullanımını azaltacak şekilde düzenlenmesi (Jankovic ve Hebbert, 2012) gündeme gelirken, yeni teknolojilerden yararlanarak sıfır-karbon kentleri ve akıllı kentler gibi bazı kavramlarla kentlerin iklim değişikliği başta olmak üzere çevre için yarattığı olumsuzları giderecek politikalar ve düzenlemelere değinilmektedir.

Uyum sağlama yaklaşımı ise kentlerin yeni gündemde belirtilen konulardaki tutumlarında önemli değişikliklere gitmeleri gerektiğini savunmaktadır. Uyum süreçleri yerel özgün kırılmalıkların doğru saptanmasını ve yerelin kendi özgün niteliklerine ve sosyal yapılarına uygun yenilikçi çözümler getirilmesini gerektirmektedir. Mevcut düzenlemeler ve önlemlerin içselleştirilmesi ve hem karar verici hem de kullanıcıların yeni teknolojiler kadar sosyal yapının sunduğu olanakları değerlendirmesi ve bazı konularda yeniden yapılanmalar uyum süreçleri açısından çok önemli olmaktadır. Bu bağlamda uzun erimli bir yaklaşıma ve değişen koşullara uyum sağlayabilecek bir yapının oluşturulması önem kazanmaktadır.

Son dönemde özellikle kentsel gelişimden sorumlu olan karar vericilerin yeşil gündemle tartışılan politika ve önlemlerin önemini kavradıkları ve giderek daha fazla ön plana çıkardıkları görülmektedir (Hill vd., 2010). Ancak bu yeni yaklaşımın hem ulusal hem de yerel düzeyde eyleme yeterli ölçüde yansımadağı görülmektedir. Öte yandan, temiz enerji elde edilmesi amacıyla güden girişimlere yönelik yasal düzenlemeler ve uygulamalar çevreyi korumak söylemine koşut olarak gelişse de planlama sistemi içinde kurgulanmadığından bazı sorunlara yol açmaktadır. Bu sorunları iki başlık altında toparlamak mümkündür. İlk sorun alanı, iklim değişikliği ve diğer yeşil gündem konularına yanıt verecek uygun yaklaşım, işleyen mekanizmalar ve farklı vurgu noktaları olan yaklaşımları bütünleştirecek yöntemlerin geliştirilmemiş olmasıdır. İkinci sorun ise kent yöneticilerinin mevcut planlama sistemini değiştirmekteki isteksizlikleridir. Nitekim, planlama sistemlerinde değişimler yaşanırken farklı güdüler

rol oynamakta ve birbirilerine benzer koşulları olan ülkelerin planlama sistemleri bile farklı yönde evrilmektedir (Schmitt ve Smas, 2020). Geleneksel planlama sistemleri iklim farklılıklarını ve yeşil öğeleri belirli ölçüde dikkate alırken, küreselleşme baskısı altında kalan yeni ekonomik düzende bu öğeler bile yeterince ele alınmamakta ve bir yandan yeni yeşil politikalar uluslararası kurumların da zorlaması ile ülkelerin ve kentlerin gündemine gelirken, öte yandan mevcut koşullar ve kentlerin sağladığı getirilerden yararlanmak isteyen karar vericiler gayrimenkul piyasasının sağladığı olanaklara dayalı olarak yaklaşımlarını belirlemektedirler.

Planlamanın Çıkmazı: Farklı Bakış Açılıarı ile Geliştirilen Politikalar ve Uygulamalar Arasında Sıkışan Planlama

Planlama yeşil gündemi ne ölçüde içselleştirmeyi başarıyor? Bu sorunun yanıtı farklı bakış açıları ile geliştirilen politikalar ve uygulamalar arasında planlamanın sıkıştığı şeklinde özetlenebilir (Eraydın ve Taşan-Kok, 2019).

Kent mekanının üretilmesi farklı dinamiklerin etkileşimi sonucu gerçekleşmektedir. Özellikle 1980 sonrasında kent mekanlarının piyasa ekonomisinin koşulları altında şekillendiği görülmektedir. Bu durumdan planlama da etkilenmekte ve neo-liberal bakış açılarının ve post-neoliberal dönem önceliklerinin planlamaya ve özellikle uygulamaya yansıdığı görülmektedir. Planlama kuramlarının ise bu konuda yeterince etkili olduğunu söylemek mümkün değildir. Günümüzde kent ve bölge planlamada yaşanan bir krizden söz etmek mümkündür (Eraydın, 2020).

Planlama alanında 1990'lardan bu yana akademik çevrelerde etkin olan iletişimsel planlamanın uygulamada karşılaştığı sorunlara karşın yeni bir söylem getirilmezken, planlama pratiğinin zorlandığı ve yine *uygulamanın ardından giderek* ve kendini *küçük ölçeklere hapsederek* bir işlev kazanmaya çalıştığı görülmektedir. Mevcut planlama uygulamalarının siyasallaştığı, karar verme süreçlerini meşrulaştıran demokratik kanalların ortadan kalktığı ve buna dayalı olarak planlama süreçlerinin tüm grupların beklenti ve isteklerini ifade edebilecekleri bir platform olmak işlevini göremediği izlenmektedir. Piyasa güçlerinin kentlerin gelişmesinde ana aktörler haline geldiği ve devletin tümüyle geriye çekildiği neo-liberalleşmenin ilk döneminden farklı olarak, devletin piyasa içinde yer aldığı, kamu yatırımların piyasa mantığı çerçevesinde gerçekleştirildiği ve kamu projelerinin özel sektörle yarışma içine girmeye başladığı bir dönemin gündeme geldiği izlenmiştir (Eraydın ve Taşan-Kok, 2014; Allmendinger, 2011). Bu dönemde planlama kuramı mevcut koşullara tepki olarak iletişimsel ve işbirlikçi yaklaşımı vurgulayan ve planlamanın geniş kapsamlı bir demokratik süreç olmasını önerisine karşılık, pek çok örnekte bu planlama çerçevesi

rekabetçilik düzleminde gerçekleşen proje-odaklı yaklaşımı meşrulaştırmada kullanılmıştır.

Nitekim, 1990'lı yıllarda küreselleşmenin geleceği öngörmede yarattığı belirsizlikler, tekrarlanan ekonomik ve finansal dalgalanmaların yarattığı ortam içinde mevcut yapı gözetilerek sorunların çözümünün aranması ana yaklaşım olmuştur. 2000'li yıllardan başlayarak, pek çok ülkede girişimci devlet kentsel gelişimden elde edilen artı değerlere el koymak ve bunu iktidarda kalmak için kullanmak gibi bir stratejinin benimsendiği görülmektedir. Girişimci devlet politikaları güçlü siyasi aktörlerin kentsel mekanı büyük mimari projeleri kullanarak ve mega altyapı projeleri geliştirerek yeniden düzenlemesi ile daha görünür hale gelirken, buna karşı gücü olmayan kesimlerin kentin imajını şekillendiren bu projelerden dışlandığı (MacLeod, 2002) ve bazı grupların güçsüzleştirildiği *otoriter girişimci devlet* yönetim biçiminin, özellikle büyük toplumsal ayrışmalara yol açtığı izlemiştir (Mady ve Chettiparamb, 2017).

Yerel demokrasiler önemli sorunlarla karşı karşıya kalırken, pek çok ülkede yönetimde egemen gruplarının desteklediği girişimci gruplarının ortaya çıktığı (Eraydın ve Taşan-Kok, 2014), kimi zaman bu grupların muhafazakar ve milliyetçi bir söylem kullandığı görülmektedir. İdeolojik içerikli söylemlerin toplumdaki ayrışmayı hızlandırdığı ve bu gruplar arasında odaya şansının ortadan kalktığı görülmektedir. Nitekim, 1980 ve 1990'larda halkın onayına sunulan bazı projelerin ve uygulamaların farklı güvenlik gerekçeleri kullanılarak tartışılmadan uygulamaya konulmasına ve daha da ötesi bu projelere karşı çıkışların devlete karşı işlenen suç gibi tanımlanmasına yol açtığı görülmektedir. Bu durum planlamayı değişik isteklerin ve görüşlerin yansıtılacağı bir süreç olmaktan uzaklaştırmakta ve gelecek öngörülerinin ancak egemen grupların görüş, istem ve ideolojik seçimleri ile şekillendirilmeye çalışılmasına yol açmaktadır. Bu çerçevede çevreci gruplara karşı takınılan olumsuz yaklaşımın da altının çizilmesi gereklidir (Swyngedouw, 2010).

Piyasa aktörlerinin egemen olduğu ve otoriterleşme eğilimlerinin ortaya çıktığı bir düzende yeşil gündem ancak bu gündemin piyasa aktörlerinin yarar sağlayacağı koşullar taşıması ile olanaklıdır. Nitekim yeşil gündemin piyasa aktörleri açısından da desteklenmesinde yazının başında tartışılan yeşil gündemi destekleyen bazı oluşumlar da rol oynamaktadır. Bir yandan piyasa güçlerinin gayrimenkul piyasaları ile ilgileri ve farklı grupların istek ve beklentileri, öte yandan mali konular ve önlemlerle desteklenen yeşil gündem kentlerin gelişim dinamiklerinde farklı gelişmeleri zorlamakta ve bu durumda planlama pratiği talep odaklı bir yaklaşım ve eklektik bir bakış açısı ile şekillenmektedir. Yanı sıra, iklim değişikliği konularının siyasal açıdan kullanılması ama gerçek uygulamalara yansımalarının sınırlı kalması gibi bir durum da söz konusudur (Bulkeley ve Betsill, 2005).

Türkiye ve Yeşil Gündem

Türkiye için yukarıdaki konular irdelendiğinde bazı özellikleri kabaca sıralamak mümkündür. Öncelikle Türkiye'nin hala kaynak-yoğun bir ekonomiye sahip ve karbon salınımının arttığı bir ülke olduğu ve bu yönü ile diğer OECD ülkelerinden ayrıştığı gerçeği vardır. Ancak son dönemde, özellikle Avrupa Birliği aday üyelik sürecinde önemli adımların atıldığını söylemek mümkündür. Bu bağlamda ulusal politikaları belirleyen en önemli belge Türkiye İklim Değişikliği Strateji Belgesi (2010–2020) olup, kısa, orta ve uzun dönem için stratejileri ortaya koymuştur. Bu stratejiler ulaşım biçimleri, yenilenebilir enerji kaynakları, enerji sakımlı üretim ve yapı çevre gibi farklı konularda ana yaklaşımı belirlemiştir. 2011–2023 İklim Değişikliği Uyum Stratejisi ve Eylem Planı da aynı konu başlıklarında amaçları ve bu amaçları belirlerken, 2010–2023 Bütünleştirilmiş Kentsel Gelişim Strateji ve Eylem Planı kentsel alanlarda yapılması gerekenleri sıralamış ve iklim değişikliğinin etkilerini azaltma ve uyum sağlama için gerekli plan ve projeleri değişik ölçeklerde tanımlamıştır. Söz konusu planların süresi sona gelirken 2020 sonrasında çevre sorunları ve iklim değişikliği ile mücadeleyi şekillendiren Aralık 2015'te kabul edilen Paris Anlaşması (COP21) olup Türkiye hükümeti, 22 Nisan 2016 tarihinde imzanın açıldığı gün belgeyi imzalamış olmakla birlikte henüz onaylanmamıştır.

Yerel ölçeklerde enerji sakımlı ve karbon salınımını azaltmaya yönelik çalışmalar ise 2008'de Birleşmiş Milletlerin katkısı ile hazırlanan programla başlatılmış ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığının İklim Değişikliği Dairesi Başkanlığının çeşitli çalışmaları ile sürdürülmeye çalışılmaktadır. Ancak, ulusal düzeyde pek çok politikanın ve strateji dokümanında belirtilen yaklaşım ve stratejilerin yerele aktarılmasına yönelik bir politika bulunmamaktadır. Çevre ve Şehircilik Bakanlığının 2018–2022 Stratejik Planı'nda ÇŞB (2017) ilk aşamada 30 Büyükşehir Belediyesinin iklim değişikliği eylem planlarını hazırlaması öngörülmüş, diğer yerel yönetimler ise sonraya bırakılmışsa da bu yönde tutarlı bir çaba hayata geçmemiştir. Sonuç olarak, iklim değişikliğine uyum çabaları, Türkiye'de yerel yönetimlerin planlama pratiğine ve uygulamalarında etkin olarak dahil edilememektedir. Gedik ve Balaban (2018) bu durumu, başta yerel kapasitelelerin yetersizliği ve merkezileşmiş idari yapı olmak üzere, ulusal söylemlerin yereldeki eylemlere aktarılmasındaki çeşitli zorluklarla açıklamaktadırlar.

Bu dosyada yer alan dört makale Türkiye'de iklim değişikliği ve bağlantılı konuları planlama ve yönetim bağlamında tartışmakta ve mevcut sorunlara dikkat çekerek düzeltilmesi gereken konuların altını çizmektedir.

Ezgi Orhan ve Ender Peker tarafından hazırlanan "Mekansal Planlamada Deprem Riski ve İklim Krizini Birlikte Ele Almak" başlıklı makalede yazarlar Türkiye planlama pratiğinde, İklim

Eylem Planı ve Deprem Stratejisi Eylem Planı gibi mekansal planlamayla doğrudan ilişkili olan stratejik belgelerin birbirinden ve planlama yasal çerçevesinden bağımsız olarak üretildiğini belirterek, mekansal planlama sistemi içinde deprem ve iklim konularına duyarlı bir planlama yaklaşımının içselleştirilmesi gerekliliğini savunmaktadırlar. Bu amaçla makalede deprem ve iklim konularının ülkemizdeki kentsel planlama mevzuatında nasıl yer bulduğu incelenmiş ve farklı ölçeklerdeki planlar için deprem ve iklim konularının yer alması gereken alanlar tespit edilmiştir. Makalenin son bölümünde bölge, kent, mahalle ve yapı ölçeklerinde deprem riski ve iklim krizine yanıt veren planlama stratejileri önerilmiştir.

Gamze Kazancı ve Azime Tezer tarafından hazırlanan “İklim Değişikliğine Uyumda Mekânsal Planlama ve Akıllı Yönetişim Çerçevesinde Türkiye” başlıklı makale ise iklim değişikliğine uyum kapsamında Türkiye’de etkin bir yönetim modelinin nasıl kurgulanabileceğini tartışmayı amaçlamaktadır. Makale iki ana soruya yanıt vermeye çalışmaktadır: İklim değişikliğine uyum ve mekansal planlama ilişkisi akıllı kent modeli çerçevesinde nasıl tariflenebilir?; Türkiye’de akıllı yönetim kapsamında iklim değişikliğine mekansal uyum için oluşturulacak yönetim mekanizması nasıl kurgulanmalı ve hangi aktörleri içermelidir? Bu sorulara yanıt vermek üzerine kurgulanan araştırma sonucunda yazarlar mevcut yönetim sistemindeki eksiklik ve parçalanmışlığa değinmekte ve “yerel ölçekte politikaların yetersizliği ve parçacıl olması nedenleriyle Türkiye’de iklim değişikliğine mekansal uyumda akıllı bir yönetim modelinin kurulamadığı” görüşünü paylaşmaktadırlar.

Mehmet Eroğlu ve Aslı Öğüt Erbil tarafından hazırlanan “İklim Değişikliği Odaklı Politika Üretim ve Planlama Süreçlerinde Bilim-Politika Arayüzlerinin Yeri: İstanbul ve İzmir Kalkınma Ajansları” makalesi iklim değişikliği politikalarını Türkiye’de iki Kalkınma Ajansı (İstanbul ve İzmir) üzerine yaptıkları araştırma bulgularına dayalı olarak tartışmaktadır. Makale iklim değişikliğine ilişkin politika üretim ve planlama süreçlerinde bilim-politika arayüzlerine odaklanmakta ve iklim değişikliğine karşı etkin politikalar ve planlar geliştirebilmek için, bilgi üreticileri, politika yapıcılar ve plancıların bir arada bilgi, politika ve aksiyon ürettikleri “ortak üretim” temelli bilim-politika arayüzlerinin kurulması gerektiğinin altını çizmektedirler.

Başak Demir ve Anlı Ataöv’ün hazırladıkları “Rüzgârdan Enerji Üretimimin Sosyo-Mekânsal Duyarlılık Alanları: İzmir Örneği” başlıklı makale yeşil gündemin önemli konularından biri olan temiz enerji konusunu rüzgar enerjisi bağlamında tartışmaktadır. Makale Türkiye’deki rüzgar enerjisi çiftliklerinin beşte birine ev sahipliği yapan İzmir bağlamında önemli bir yenilenebilir enerji kaynağı olan rüzgârdan enerji üretme sürecini değerlendirmektedir. Makalede rüzgar enerjisi ile ilgili farklı duyarlılık alanları tanımlanmış ve bu konudaki farklı görüşler yapılan araştırmalara dayalı olarak tanımlanmıştır. Bulgular İzmir’de sayıca giderek

artan rüzgar çiftliklerinin toplumda rüzgar enerjisi konusunda bir doyumluk oluşturduğunu göstermektedir. Yazarlar söz konusu çiftliklerin yer seçiminde doğal ve insan faaliyetlerinin gerçekleştiği alanlara olan “mesafe” koşulunun belirlenmesi ve buna paralel olarak rüzgar çiftliklerinin belli bir alanda yoğunlaşması konularının dikkate alınması gerektiğini ortaya koymakta ve planlamanın da rüzgar çiftliklerinin konumlanmasında daha etkin bir rol oynaması gerektiğinin altını çizmektedir.

Sonuç

1970’lerden bu yana artan çevre kaygıları ve ardından gelen sürdürülebilirlik söylemi ve bunun uluslararası ve ulusal politikalara olan yansımaları, çevre ve ekoloji konularını gündemde tutarken, yine aynı dönemde piyasa güçlerinin egemen olduğu ve küresel ilişkilerin tanımladığı ekonomik yapı nedeniyle çevre, ekoloji ve iklim değişikliği konuları uygulamada yeterince yer bulamamıştır. Planlama ise bir yandan çevre koruma, ekolojik hizmetlerin sürdürülebilirliği, iklim değişikliği etkilerini hafifletme ve uyum sağlama konularını dikkate almaya çalışırken, piyasa koşullarının zorlaması nedeniyle bu konular tam olarak içselleştirilememiştir. Gösterilen çabalar büyük ölçüde söylem düzeyinde kalmış ve kimi zaman hazırlanan planların meşrulaştırılmasını sağlamak üzere kullanılmıştır. Mevcut durumda ulusal düzlemde alınan kararların yerelde uygulanmasında pek çok engel bulunmaktadır (Peker ve Ataöv, 2021).

Günümüzde 2008 ekonomik krizi ve ardından gelen COVID-19 etkisi ve bunlara yönelik arayışlar, yeni teknolojilerin desteği ile çevre sorunları, ekolojik kaygılar ve iklim değişikliğinin yaratacağı etkileri de kapsayacak yeni bir büyüme paradigmasının tartışılmasına yol açmıştır. Bu yeni paradigma, mevcut ekonomik yapıyı belirleyen piyasa aktörleri tarafından da desteklenmekte ve ekonomik ve finansman bunalımlarının üstesinden gelinebilecek bir ekonomik dönüşümün gerçekleştirilmesi önerilmektedir. Bu dönüşümün planlama açısından önemli fırsatlar sunabileceği ve yan konu olarak kalan çevre konularının planlama sürecinde yer bulmasını kolaylaştırabileceği öne sürülebilir. Ancak bu noktada yeni düzenin piyasa aktörlerinin istek ve çıkarları doğrultusunda şekillenmeye devam edeceği de unutulmamalıdır. Yanı sıra, söylem açısından çok çekici olan yeşil ekonomi gündeminin toplumlar ve ülkeler arasında çok adil sonuçlar da getirmeyeceği ve bu sürecin koşullarını kısa sürede yerine getirmeyen ülke, bölge ve kentlerinin bu yeni düzenin getireceği bedelleri ödemek zorunda kalacağı görülmektedir. Nitekim Avrupa Birliği yeşil dönüşüm sürecinden zarar görme riski bulunan bölge ve toplulukların olumsuz etkilenmesinin önüne geçmek amacıyla kurgulanan adil dönüşüm mekanizmasının gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu nedenle ilk bakışta çok çekici unsurlar taşıyan yeşil gündemin getirilerinin ve sonuçlarının irdelenmesi gereklidir. Planlama Dergisi’nin KBAM 2020 dosyasında yer alan makaleler bu konudaki tartışmalar için iyi bir başlangıç noktası oluşturmaktadır.

KAYNAKLAR

- Acemoglu, D., Aghion, P., Bursztyn, L. ve Hemous, D. (2012). The Environment and Directed Technical Change. *American Economic Review*, 102 (1), 131-66.
- Acemoglu, D., Akcigit, U., Hanley, D. ve Kerr, W. (2016). Transition to Clean Technology. *Journal of Political Economy*, 124 (1), 52-104.
- Agrawala, S., Dussaux, D. ve Monti, N. (2020) What policies for greening: The crisis response and economic recovery? Lessons learned from past green stimulus measures and implications for the COVID-19 Crisis, OECD-Environment Working Paper N°164.
- Allmendinger, P. (2011) *New Labour and Planning: From New Right to New Left*. Abingdon, Routledge.
- Aydın-Düzgüt, S., Arısan Eralp, N., Eralp, A., Durceylan Kaygusuz, E., Keyman, F., Nas, Ç., Özenç, B. ve Sak, G. (2021) Türkiye "Yeşil Dönüşüm" e Uyumda Geç Kalmamalı, TEPAV, Mart 2021.
- Bourbia, F. ve Boucheriba, F. (2010). Impact of street design on urban microclimate for semi-arid climate. *Renewable Energy*, 35, 343-347.
- Bulkeley, H. ve Betsill, M. (2005). Rethinking sustainable cities: Multilevel governance and the 'urban' politics of climate change. *Environmental Politics*, 14 (1), 42-63.
- ÇŞB (2017) Çevre ve Şehircilik Bakanlığı 2018-2022 Stratejik Planı, <https://webdosya.csb.gov.tr/db/strateji/icerikler/strateji-k-plan-20180131154303.pdf>.
- Davoudi, S. (2009) The challenge of climate change: Adaptation, mitigation and vulnerability, planning for climate change, S. Davoudi, J. Crawford, A. Mahmood (Der.), *Strategies for Mitigation and Adaptation for Spatial Planners*, Routledge: London, 4-8.
- Eraydın, A. (2020). Planlamanın Krizini Aşmak: Planlama Kuramları Ve Planlamanın Kurumsallaşmasında Yaşanan Darboğazlar, KBAM 7. Sempozyumu Türkiye'nin Kentleri ve Bölgeleri 2020, Mersin.
- Eraydın, A. ve Gedikli, B. (2011). Kentsel Turizm ve İklim Değişikliği Accessed: 00, 2020. [Online]. Available: <https://app.trdizin.gov.tr/publication/project/detail/TVRFek1EVTE>.
- Eraydın, A. ve Taşan-Kok, T. (2014) State response to contemporary urban movements in Turkey: A critical overview of state entrepreneurialism and authoritarian interventions. *Antipode*, 46 (1), 110-129.
- Eraydın, A. ve Taşan-Kok, T. (2019). Crisis in Planning Theory: Is the Political a Way Out of the Impasse in Planning? A. Eraydın ve K. Frey (Der.), *Politics and Conflict in Governance and Planning Theory and Practice*, Routledge: New York and London, 21-37.
- Escarus (2020). AB YEŞİL MUTABAKATI NEDİR? <https://www.escarus.com/ab-yesil-mutabakati-nedir>
- EU (2019). Recovery plan for Europe, https://ec.europa.eu/info/strategy/recovery-plan-europe_en.
- Gedikli, B. ve Balaban, O. (2018). An evaluation of local policies and actions that address climate change in Turkish metropolitan cities, *European Planning Studies*, 26 (3), 458-479.
- Georgieva, K (2021) Securing a Green Recovery: The Economic Benefits from Tackling Climate Change, <https://www.imf.org/en/News/Articles/2021/04/15/sp041521-securing-a-green-recovery>.
- Hallegette, S., Heal, G., Fay, M. ve Treguer, D. (2012). From Growth to Green Growth - a Framework, NBER Working Paper No. 17841.
- Hamin, E. M. ve Gurran, N. (2008). Urban form and climate change: Balancing adaptation and mitigation in the US and Australia, *Habitat International*, 33, 238-245.
- Hammer, S., Kamal-Chaoui, L., Robert, A. ve Plouin, M. (2011), "Cities and Green Growth: A Conceptual Framework", OECD Regional Development Working Papers 2011/08, OECD Publishing.
- Hart, R. (2004). Growth, environment and innovation-a model with production vintages and environmentally oriented research. *Journal of Environmental Economics and Management*, 48 (3), 1078-98.
- Hill, M., Wallner, A. ve Furtado, J. (2010). Reducing Vulnerability to Climate Change in the Swiss Alps: A Study of Adaptive Planning. *Climate Policy*, 10, 70-86.
- Hollander, J. (2009). *Polluted and dangerous: America's worst abandoned properties and what can be done about them*. Burlington, VT: University of Vermont Press.
- Hollander, J. B. (2011). The bounds of smart decline: A foundational theory for planning shrinking cities. *Housing Policy Debate*, 21 (3), 349-367.
- Hollander, J. B. ve Nemeth, J. (2011) The bounds of smart decline: A foundational theory for planning shrinking cities, *Housing Policy Debate*, 21 (3), 349-367.
- Jankovic, V. ve Hebbert, M. (2012) Hidden climate change - urban meteorology and the scales of real weather. *Climatic Change*, 113 (1), 23-33.
- Kleerekoper, L., Van Esch, M. ve Salcedo, T. B. (2012). How to make a city climate-proof, addressing the urban heat island effect. *Resources, Conservation and Recycling*, 64, 30-38.
- MacLeod, G. (2002). From urban entrepreneurialism to a "revanchist city"? On the spatial injustices of Glasgow's renaissance, *Antipode* 34 (3), 602-24.
- Mady, C. ve Chettiparamb, A. (2017). Planning in the face of deep divisions: A view from Beirut, Lebanon. *Planning Theory*, 16 (3), 296-317.
- O'Connor, M. P. ve Spash, C. L. (1999) *Valuation and the Environment: Theory, Method and Practice*, Edward Elgar, Cheltenham.
- Peker, E. ve Ataöv, A. (2021) Barriers to Implementing Local Climate Action Plans in Turkey: Searching for a Potential Way-out. E. Peker and A. Ataöv (Der.), *Governance of Climate Responsive Cities*, Springer, Switzerland.
- Ricci, F. (2007). 'Environmental Policy and Growth when Inputs are Differentiated in Pollution Intensity', *Environmental and Resource Economics*, 38 (3), 285-310.
- Rowlatt, J. (2021). Why 2021 could be turning point for tackling climate change, <https://www.bbc.com/news/science-environment-55498657>.
- Schilling, J. ve Logan, J. (2008). Greening the rust belt: A green infrastructure model for right-sizing America's shrinking cities, *Journal of the American Planning Association*, 74 (4), 451-466.
- Schindler, S. (2016). Detroit after bankruptcy: A case of degrowth machine politics, *Urban Studies*, 53(4), 818-836.
- Schmitt, P. ve Smas, L. (2020). Shifting Political Conditions for Spatial Planning in the Nordic Countries, A. Eraydın ve K. Frey (der.), *Politics and Conflict in Governance and Planning Theory and Practice*, Routledge: New York and London, 133-150.
- Solow, R. M. (1974). The Economics of Resources or the Resources of Economics. *American Economic Review*, 64, 1-14.
- Swyngedouw, E. (2010). Apocalypse Forever? Post-political Populism and the Spectre of Climate Change, *Theory, Culture & Society*, 27 (2-3), 213-232.
- UN, Sustainable Development Goals (2021). Goal 13: Take urgent action to combat climate change and its impacts, <https://www.un.org/sustainable-development/climate-change/>.
- Yeşil Düşünce Derneği (2020). Avrupa Yeşil Mutabakatı, Çeviri ekibi: Bürge Abiral, Esra Zorer, Gamze Azman, Hande Sönmez, Özüm Çelik Sercan Köksal, Yağız Eren Abanus, <http://yesildusunce.org/dl/uploads/yesilavrupamutabakati.pdf>.